

John Locke:

»Et essay om det samfundsmæssige styres sande oprindelse, udstrækning og formål«

Uddrag

Kapitel IX.

*Om formålene for det politiske
samfund og styre.*

§ 123. Såfremt et menneske i naturtilstanden er så fri, som det er blevet sagt, såfremt det er absolut herre over sin egen person og sine besiddelser, den højstes ligemand og ingens undersåt, hvorfor vil det da give afskald på sin frihed, sit herredømme, og underkaste sig en anden magts overhøjhed og kontrol? Dertil er det indlysende svar, at skønt det har en sådan ret i naturtilstanden, er udøvelsen af denne ret dog meget usikker og vedvarende udsat for andres overgreb. Thi da alle er konger i samme grad som det selv, og ethvert menneske dets ligemand, og flertallet ikke strengt respekterer billigheden og retfærdigheden, er glæden ved den ejendom, det har i denne tilstand, meget usikker. Dette gør mennesket villigt til at forlade denne tilstand, der — hvor fri den end er — er fuld af angst og varige farer; og det er ikke uden grund, at det søger og er villig til at indgå i samfund med andre, der allerede er forenede eller er til sinds at forene sig, for gensidigt at beskytte deres liv, friheder og gods, som jeg med et fælles navn kalder ejendom.

§ 124. Beskyttelsen af deres ejendom er derfor det store og overordnede formål for mennesker, der forener sig i samfund og giver sig ind under et styre. Denne form for beskyttelse har i naturtilstanden mange mangler.

For det første mangler man der en veletableret, bundfældet, kendt lov, der er vedtaget og ved fælles samtykke har fået lov til at

fungere som rettens og urettens målestok og som det fælles mål, ud fra hvilket man kan afgøre alle stridigheder mellem menneskerne. For skønt naturloven er klar og erkendbar for alle fornuftige skabninger, vil menneskene dog — da de p. g. a. deres interesser er forudindtagede, ganske som de p. g. a. manglende studier af den er uvidende om den — ikke være tilbøjelige til at anerkende den som en lov, der binder dem, når den appliceres til deres partikulære sagsforhold.

§ 125. For det andet mangler man i naturtilstanden en velkendt og upartisk dommer, der har autoritet til at afgøre alle tvistigheder i overensstemmelse med den etablerede lov. Thi da enhver i denne tilstand både er naturlovens dommer og udøver, og menneskene er partiske til egen fordel, vil lidenskaben og hævnøstøsten være tilbøjelige til at få menneskene til at gå for vidt og være for overophedede i deres egne sagsforhold, ganske som de p. g. a. ligegyldighed og manglende interesse vil være eftergivende i andres sagsforhold.

§ 126. For det tredje mangler der i naturtilstanden ofte en magt, som kan give opbakning og støtte til dommen, når den er rigtig, og håndhæve den på passende vis. De, der forvoldte uret, vil sjældent undlade at tvinge deres uret igennem med magt, hvis de er i stand til det. En sådan modstand gør ofte afstraffelsen farlig og vil ofte føre til ødelæggelse for dem, der søger at iværksætte straffen.

§ 127. Til trods for alle privilegier i naturtilstanden drives menneskeheden således hurtigt ind i samfundet, da naturtilstanden er en dårlig tilstand, så længe de er i den. Derfor er det sådan, at vi sjældent på noget tidspunkt ser noget antal mennesker leve sammen i denne tilstand. De ulemper de der er udsat for i denne tilstand, p. g. a. den irregulære og uvisse magt ethvert menneske har til at straffe andres overgreb, får dem til at søge tilflugt under et styres veletablerede love, og får dem til at søge beskyttelsen af deres ejendom i disse. Det er dette, der får dem til enkeltvis så villigt at overdrage udøvelsen af deres individuelle magt til at straffe til den instans alene, der udpeges til at udøve denne magt iblandt dem i henhold til de regler, som samfundet — eller de, der af det er befuldmægtiget til dette formål — kommer overens om. Og deri

finder vi såvel den lovgivende som den udøvende magts såvel som øvrighedernes og selve samfundenes oprindelige ret og fremvækst.

§ 128. I naturtilstanden har et menneske, bortset fra sin frihed til at nyde uskylde glæder, to friheder. Den første består i at gøre hvad som helst, det finder ijenligt for at beskytte sig selv og andre, så langt natuloven tillader det. Gennem denne lov, der er fælles for alle, udgør individet og resten af menneskeheden et fællesskab og et samfund, der er adskilt fra alle andre skabninger, og hvis der ikke havde eksisteret lastefulde og onde mennesker, ville man ikke have haft behov for nogen anden lov. Og det ville ikke have været nødvendigt for menneskene at skille sig ud fra dette store og naturlige fællesskab, og forbinde sig i mindre fællesskaber. Den anden frihed et menneske har i naturtilstanden er magten til at straffe forbrydelser, der er begået imod denne lov. Mennesket opgiver begge disse friheder, når det indgår i et — om jeg må bruge den talemåde — privat eller partikulært politisk samfund og indlemmes i et hvilket som helst statsamfund, der er adskilt fra resten af menneskeheden.

§ 129. Den første frihed — nemlig friheden til at gøre hvadsommelst, det finder passende for at beskytte sig selv og resten af menneskeheden, opgiver mennesket for i stedet at lade den være reguleret af love, der er givet af samfundet i det omfang selve individets og den øvrige menneskeheds beskyttelse kræver det. Sådanne samfundslove begrænser på mange måder den frihed, natuloven gav mennesket.

§ 130. For det andet opgiver mennesket fuldkomment magten til at straffe og anvender sin naturlige styrke — som det for i kraft af sin individuelle autoritet måtte anvende til at håndhæve natuloven — til at assistere samfundets udøvende magt, alt efter hvorledes samfundsloven kræver det. Thi da mennesket nu er i en ny tilstand, hvori det skal nyde godt af de mange bekvemmeligheder, som andre medborgeres arbejde, hjælp og selskab byder det, såvel som nyde godt af beskyttelsen som fællesskabets styrke giver, må mennesket rimeligvis give afkald på så megen af sin naturlige frihed, som samfundets vel, fremgang og sikkerhed kræver. Og

da de andre samfundsmedlemmer gør det samme, er dette ikke blot nødvendigt, men også retfærdigt.

§ 131. Men skønt menneskene, når de indgår i samfund med hinanden, overgiver i samfundets hænder den lighed, frihed og udøvende magt de havde i naturtilstanden, for at den lovgivende instans kan disponere over disse som samfundets vel kræver det, så sker dette for hvert enkelt individs vedkommende kun med den hensigt, at man bedre kan beskytte sig selv, sin frihed og sin ejendom (thi intet fornuftigt væsen kan antages at ændre sin status med den hensigt at den skal blive værre); og samfundets — eller den af dette indstiftede lovgivende instans — magt kan aldrig antages at række videre end til hvad det fælles bedste kræver, og den er forpligtet til at sikre enhvers ejendom imod de tre ovenfor nævnte mangler, der gjorde naturtilstanden så usikker og ubehagelig. Og således er enhver, der har den lovgivende eller øverste magt i nogen stat, forpligtet til at styre i overensstemmelse med etablerede, gældende love, der er kundgjorte for folket og kendt af dette, og ikke styre igennem pludselige forordninger; og styrets dommere, der skal afgøre stridigheder ud fra disse love, skal være upartiske og retskafne, ligesom samfundets magtmidler indenfor rigets grænser udelukkende skal anvendes til at håndhæve lovene, og udenlands til at hindre og råde bod på fremmed vold og sikre samfundet imod invasion og overfald. Og alt dette skal ikke gøres med andet formål end folkets fred, sikkerhed og almene vel.

Kapitel X.

Om en stats former.

§ 132. Flertallet, der — som det er blevet sagt — naturligt er indehaver af hele samfundets magt ved menneskenes første forening til et samfund, kan anvende hele denne magt fra tid til anden til at lave love for fællesskabet og til at udhæve embeds-døvere til at håndhæve disse love. I så fald er styreformens fuldkomment demokrati. Eller det kan anbringe lovgivningsmagten i hænderne på nogle få udvalgte mænd og disses arvinger eller efterfølgere, og da er det et oligarki. Eller i hænderne på én mand, og da er det et monarki. Hvis magten gives til ham og hans arvinger, er det et arveligt monarki. Hvis den kun gives til ham

for livstid, således at retten til at udnævne en efterfølger vender tilbage til flertallet ved hans død, er det et valgkongedømmc. Og således kan samfundsmemberne i henhold hertil lave sammensatte og blandede styreformcr, alt efter forgodtbeftindende. Og hvis den lovgivende magt først gives af flertallet til én eller flere personer for livstid alene, eller for en begrænset periode, kan fællesskabet, når den øverste magt således er vendt tilbage til det, påny anbringe det i hvilke hænder det måtte finde behag i og derved indstifte en ny styreform. Thi da styreformcn afhænger af, hvor den øverste magt — som er den lovgivende — er anbragt, og det er utænkeligt, at en lavere magt skulle kunne foreskrive noget for en højere magt, ligesom det er utænkeligt, at nogen anden end den øverste magt laver lovene, er statens form afhængig af, hvor magten til at lave lovene er anbragt.

(...)

Kapitel XI.

(Om den lovgivende magts udstrækning.

§ 134. Da det overordnede formål, som får mennesket til at indgå i et samfund, er evnen til at kunne nyde deres ejendom i fred og sikkerhed, og da det store værktøj og middel hertil er de love, der etableres i dette samfund, er alle staters første og grundlæggende positive lov at oprette en lovgivende magt, ligesom naturens første og grundlæggende lov, der endog skal bestemme over den lovgivende magt, er at beskytte og bevare samfundet og (så langt som det er foreneligt med det fælles bedste) hver enkelt borger. Den lovgivende magt er ikke blot statens øverste magt, men hviler hellig og uforanderlig i de hænder, hvor fællesskabet én gang har anbragt den. Og ingen forordning som nogen har udstedt — uafhængigt af hvilken form den er affattet i og med hvilken magt den så end støttes — kan have lovens kraft og forpligtende karakter, hvis ikke den har sin sanktion fra den lovgivende magt, der er udpeget og valgt af offentligheden; for uden denne sanktion ville loven mangle det, der er en absolut nødvendighed for at den kan være en lov, nemlig samtykket fra det samfund, for hvilket ingen har magt til at lovgive uden gennem dets eget samtykke og i kraft af en autoritet, der er modtaget fra dette. Og derfor vil al den lydighed, man ved højtidelige hånd kan forpligte sig til at udvise,

til syvende og sidst tilfælde denne øverste magt og være dikteret af de love, denne vedtager. Ej heller kan nogen ed til en hvilken som helst fremmed magt eller til nogen underordnet hjemlig magt fritage noget samfundsmlem fra vedkommendes lydighed overfor den lovgivende magt, når denne nyder samfundsmembernes tillid; ej heller kan nogen sådan ed forpligte vedkommende samfundsmlem til en lydighed, der strider imod, eller går udover, hvad der tillades af de love, der er vedtaget i overensstemmelse med samfundsmembernes tillid, da det er latterligt at forestille sig, at man i ultimativ henseende kan være forpligtet til lydighed overfor en magt, der ikke er den øverste i samfundet.

§ 135. Skont den lovgivende magt er den øverste autoritet i enhver stat, hvad enten den er anbragt hos en eller flere, og hvad enten den fungerer permanent eller bare med mellemrum, så kan den for det første aldrig have en absolut, vilkårlig magt over folks liv og formuer. Thi da den lovgivende magt kun er foreningen af den magt, hvert enkelt samfundsmlem overgav til den person eller forsamling, der er lovgiveren, kan den ikke være mere end hvad disse personer sad inde med i naturtilstanden, førend de indgik i et samfund og overdrog dette til samfundets fællesskab. For ingen kan overgive mere magt til en anden, end vedkommende selv har, og ingen har absolut, vilkårlig magt over sig selv eller nogen anden til at ødelægge sit eget liv eller til at sjerne en andens ejendom eller ødelægge en andens liv. Som det er blevet påvist, kan et menneske ikke underkaste sig et andets vilkårlige magt. Og da mennesket i naturtilstanden ingen vilkårlig magt har over næstens liv, frihed eller besiddelse, — men kun så megen magt, som naturloven gav det til at beskytte sig selv og resten af menneskeheden —, er dette alt det vedkommende giver og kan give til staten (og dermed til den lovgivende magt), hvorfor den lovgivende instans ikke kan have mere magt end dette. Lovgivningsinstansens magt er i sin videste udstrækning begrænset af samfundets almene vel. Det er en magt, der intet andet formål har end beskyttelsen, og den kan derfor aldrig have retten til at ødelægge, slavebinde eller planmæssigt at forarme undersåtterne. Naturlovens forpligtelser ophører ikke i samfundet, men bliver blot trukket klarere op indenfor mange sagsforhold, og får, gennem menneskelige love, tilføjet velkendte straffe for at sikre, at de bliver overholdt. Naturloven har således en stilling som evig norm for

alle mennesker, lovgivere såvel som andre. De regler lovgiverne laver for andre menneskers handlinger må, ganske som deres egen og andre menneskers handlemåde, være i overensstemmelse med naturloven, d. v. s. med Guds vilje, som denne er en erklæring af, og da den grundlæggende naturlov er menneskeligheds beskyttelse, kan ingen menneskelig forordning have gyldighed og retskraft imod denne.

§ 136. For det andet kan den lovgivende eller øverste autoritet ikke tiltage sig selv en magt til at styre gennem uventede, vilkårlige forordninger, men er forpligtet til at udøve retfærdigheden og bestemme undersåtternes rettigheder ved at kundgøre varige love og ved kendte, befuldmægtigede dommere. Thi da naturloven er uskrevet, og blot findes i menneskets sind, vil de, der p. g. a. lidenskaber eller interesser fejlfortolker eller fejlsammenlæner den, ikke så let blive overbevist om deres fejl, hvis ikke der findes en etableret domsinstans. Og hvor enhver er dommer, fortolker og dommens ekeskutor i sit eget sagsforhold, i jenet naturloven ikke således som den burde, til at afgøre retighederne og begrænse ejendommen for de, der lever under den. Og den, der har retten på sin side, men normalt kun sin egen kraft og styrke at forsvare den med, formår ikke at værne sig imod uret eller straffe forbrydelser. For at undgå disse ulemper, der i naturtilstanden bringer forstyrrelse i menneskenes ejendom, forener menneskene sig i samfund, for at de kan have samfundets forenede styrke til at sikre og forsvare deres ejendom og stående regler til at afgrænse dette formål, at menneskene overgiver al deres naturlige magt til det samfund, de indgår i, og fællesskabet giver den lovgivende magt i sådanne hænder, som det finder for bedst, i tillid til at det vil blive styret i overensstemmelse med erklærede love, da deres fred, ro og ejendom ellers vil være udsat for samme usikkerhed som i naturtilstanden.

§ 137. Hverken absolut vilkårlig magt eller et styre uden bundfældede, varige love, kan stemme overens med samfundets og styrets formål; og menneskene ville ikke forlade deres frie naturtilstand og binde sig til et sådant samfund og styre, hvis ikke det var for at sikre deres liv, frihed og ejendom og ved faste regler for ret og ejendom at sikre deres fred og ro. Man kan ikke antage, at

de, såfremt de havde magten til det, ville intendere at give én eller flere en absolut vilkårlig magt over deres personer og gods og give magistraten styrke til vilkårligt at udøve sin ubegrænsede vilje overfor dem. Dette ville være at anbringe sig selv i en tilstand, der var værre end naturtilstanden, hvor de var frie til at forsvare deres ret imod andres uret og havde de samme magtmæssige forudsætninger for at opretholde denne ret, hvad enten den blev krænket af et enkelt menneske eller mange i fællesskab. Hvorimod man ved at antage, at de har overgivet sig til en lovgivers absolutte vilkårlige magt og vilje, antager, at de har afvæbnet sig selv og bevæbnet ham, således at de er et bytte for hvad der behager ham. Han, der er udsat for vilkårlig magtudøvelse fra ét menneske, der kommanderer hundrede tusinde, er i en meget ringere position, end han, der er udsat for hundrede tusinde individuelle menneskers vilkårlige magt, da ingen kan være sikker på, at den, der udøver en sådan kommando, har en bedre vilje end andre mennesker, selvom hans styrke er hundrede tusinde gange større. Uafhængigt af hvilken form staten har, bør den styrende magt derfor styre igennem erklærede og vedtagne love og ikke gennem uventede diktrater og ubestemte beslutninger, thi i så fald er menneskeheden i en langt ringere tilstand end i naturtilstanden, da den har væbnet en eller flere med en mængdes forenede magt, uden at have fastlagt noget regelsæt der kan lede og retfærdiggøre disse handlinger, og derfor kan denne eller hime tvinge menneskene til efter behag at adlyde deres pludselige indfalds ublu og ubegrænsede forordninger eller deres skrankeløse og, lige til nuet, ukendte vilje. For ganske som al den magt et styre har kun er til for samfundets bedste, og ikke bør være vilkårlig og efter behag, således bør den udøves igennem etablerede og erklærede love, for at folket kan kende sin pligt og være sikker og tryk indenfor lovens rammer, og herskerne ligeledes bliver holdt indenfor passende grænser og ikke bliver fristet til at anvende den magt, de sidder inde med, til formål og midler som folket ikke har vidst af, og som det ikke af egen fri vilje vil kendes ved.

§ 138. For det tredje kan den øverste magt ikke fratage noget menneske nogen del af dets ejendom uden dets samtykke. Thi da ejendommens beskyttelse er formålet for styret og grunden til at menneskene indgår i et samfund, forudsætter og kræver dette nødvendigvis, at folket har ejendom, da man ellers må antage, at

folket ved at indgå i samfundet har mistet det, der var deres formål for at indgå i samfundet; dette er en større absurditet, end noget menneske vil vedgå. Når mennesker derfor har ejendom i samfundet, har de en sådan ret til de goder, der i kraft af fællesskabets love er deres, at ingen har ret til at fratage dem disse goder eller nogen del deraf uden ved deres samtykke. Uden dette ville de overhovedet ikke have nogen ejendomsret. For jeg har i sandhed ingen ejendomsret til det, som en anden efter behag kan fratage mig uden mit samtykke. Ergo er det en fejl at tro, at den øverste eller lovgivende magt i samfundet kan gøre hvad den vil og disponere vilkårligt over undersåtternes goder eller efter behag fratage dem nogen del deraf. Der er ikke så megen grund til at være frygt for dette under styreformer, hvor den lovgivende instans fuldt eller delvis består af varierende forsamlinger, hvis medlemmer ved forsamlingsens opløsning er undersåtterne under landets fælles love på lige fod med resten. Men i styreformer, hvor den lovgivende instans udgøres af en permanent forsamling, der altid er samlet, eller af ét menneske, som i absolutte monarkier, er det en stadig fare for, at de vil tro, at de selv er i besiddelse af en interesse, der er adskilt fra resten af fællesskabet, og således vil være tilbøjelige til at forøge deres egen rigdom og magt ved at tage det fra folket, som de finder for godt. For selvom det findes gode og rimelige love, der sætter grænser mellem menneskenes ejendom, er et menneskes ejendom overhovedet ikke sikkert, hvis den, der bestemmer over disse undersætter, har magt til at tage hvilken del han ønsker fra nogen privatpersonens ejendom, og bruge og disponere over den som han finder for godt.

§ 139. Men da styret, som jeg ovenfor har vist, er betroet på den betingelse og med det formål, at mennesker kan besidde og være sikre på deres ejendom, uafhængigt af hvilke hændelser dette styre er lagt i, kan fyrsten og senaet aldrig have magt til at fratage undersåtterne deres hele ejendom eller nogen del deraf uden ved disses eget samtykke, uafhængigt af hvorledes fyrsten og senaet så end har magten til at lave love og regulere ejendommen mellem undersåtterne indbyrdes. For effekten af dette vil være, at der overhovedet ingen ejendom var overladt undersåtterne. Og for at vi kan se, at selv absolut magt — hvor den er nødvendig — ikke er vilkårlig gennem at være absolut, men stadig er begrænset af selve det hensyn og formål, som krævede, at den i visse tilfælde

skulle være absolut, behøver vi blot at se på den militære disciplins normale praksis. For beskyttelsen af hæren, og derigennem af hele samfundet, kræver absolut lydighed overfor enhver højerestående officers ordre, og der er med rette dødsstraf for at undlade at adlyde en befaling og for at drage selv de mest farlige og ufornuftige af dem i tvivl. Men dog ser vi, at hverken kan den sergent, der kan kommandere en soldat til at marchere op foran en kanonmunding eller stå i en bresche, hvor han er sikker på at blive dræbt, kommandere en soldat til at give ham en skilling af hans penge, eller kan den general, som kan dømme soldaten til døden for at forlade sin post og for ikke at adlyde selv de mest desperate ordre, med al sin absolutte magt over liv og død dog disponere over én hvid af soldatens goder eller tage en smule af hans ting; og denne begrænsning gælder overfor den samme soldat, som han ellers kan beordre til hvad som helst og hænge for den mindste ulydighed. Den blinde lydighed er nødvendig for et bestemt formål, nemlig den fælles sikkerhed; men generalen har ingen ret til at bestemme over soldatens ejendele.

§ 140. Det er sandt, at styreformer ikke kan opretholdes uden store udgifter, og det sømmer sig, at enhver, der nyder sin del af beskyttelsen, skal betale sin del for dens opretholdelse af sit eget gods. Men stadig må det være med hans eget samtykke, d.v.s. med flertallets samtykke, der enten gives direkte eller gennem valgte repræsentanter. For såfremt nogen kræver en magt til at pålægge og opkræve skatter fra folket af egen autoritet og uden folkets samtykke, overskrider vedkommende dermed ejendommens grundlov og omstyrter styrets formål. For hvilken ejendom har jeg over det, enhver anden efter behag med rette kan tiltage sig?

§ 141. For det fjerde. Den lovgivende magt kan ikke overdrage lovgivningsmagten til andre. Thi da det blot er en magt, der er delegeret fra folket, kan de, der ikke ejer den, ikke overdrage den til andre. Folket alene kan udpege statens form, og gør det ved at indstifte den lovgivende instans og udpege de hænder, hvori denne skal være. Og når folket har sagt: »Vi vil underkaste os og blive styret af love, der er lavet af sådanne mennesker og i sådanne former ...«, kan ingen anden sige, at andre mennesker skal lave love for det. Tjeheller kan folket bindes af andre love end de, der er

1.1 Jeremy Bentham

1748-1832. Engelsk jurist og filosof, grundlægger af utilitarismen. Nedenstående tekst er hentet fra *"A Manual of Political Economy"*, 1793-95. Bentham er her i sine grundsynspunkter stærkt påvirket af Adam Smith's *"Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations"*, 1776, som er den økonomiske liberalismes grundlæggende skrift. (Kilde: *"Jeremy Bentham's Economic Writings"*, London 1952).

... Det praktiske spørgsmål er derfor ... i hvilken grad det tilstræbte mål bedst fremmes gennem individernes egne handlinger, og i hvilke tilfælde disse målsætninger kan fremmes gennem regeringsindgreb.

For at øge nationens velstand eller for at øge tilgangen af ernæringsmidler og nydelsesmidler er den almene regel, at regeringen ikke bør gøre eller forsøge at gøre noget som helst. Mottoet eller parolen bør i disse tilfælde være: Gør ingenting!

For denne passivitet kan to vigtige grunde anføres: 1. Generelt kan det siges, at enhver indblanding fra regeringens side her er unødvendig. Hele samfundets rigdom udgøres af summen af rigdomme hos de forskellige individer, hvoraf det udgøres. At øge sin egen andel er, alment sagt, formålet for ethvert individs anstrengelser og handlinger. Alment sagt, findes der ingen, som bedre ved, hvad der er i Jeres interesse end Jør selv - og ingen, som er udrustet med så megen iver og ihærdighed til at søge at virke for det. 2. Alment sagt er indblandingen endvidere sandsynligvis ødelæggende, idet den ikke fører til, eller ligefrem modvirker det tilstræbte mål. Hvert individ ofrer mere tid og opmærksomhed på måden at bevare og øge sin del af velstanden, end en regering gør eller kan gøre, og vælger sandsynligvis en mere effektiv vej, end den som en regering ville vælge i hans sted og på hans vegne.

Den er videre ødelæggende, stadigt og under alle forhold, i en anden henseende, nemlig ved at den indskrænker eller hæmmer individernes handlefrihed ...

Med få undtagelser af ringe betydning opnås størst muligt velbehag mest effektivt ved, at ethvert individ kan efterstræbe et maksimum af velbehag for sig selv i forhold til de ressourcer han besid-

der. Ingen mangler den nødvendige impuls. Ressourcerne — den slags ressourcer, som der her tænkes på, nemlig rigdom, økonomiske ressourcer — kan ikke gives til nogen af regeringen uden at tages fra nogen anden. Et sådant indgreb ville altså ikke øge ressourcerne totalt set ...

Vi har ovenfor set de grunde, hvorpå den almene regel — „Gør ingenting“ — hviler ... Tryghed og frihed er alt, hvad erhvervslivet begærer. Den begæring jordbrug, industri og handel retter til regeringerne er lige så fordringsløs og rimelig, som den Diogenes rettede til Alexander: „Gå til side, så at solen kan skinne på mig“.

1.2 John Stuart Mill

1806-73. Engelsk filosof og politiker. Mill var stærkt præget af utilitaristisk tankegang, men lagde langt mere end utilitaristerne vægt på menneskets sociale instinkter. Mill var ivrig fortaler for almen stemmeret (også for kvinder), demokrati og parlamentarisme, men som „åndsaristokrat“ var han ikke uden bekymring for de følger demokratiet kunne få med hensyn til massernes tyranni. Tekstafsnittet er taget fra „Considerations on Representative Government“, 1861.

... Det er ikke svært at bevise, at den ideelt bedste styreform er den, hvor suveræniteten, eller den i sidste instans kontrollerende magt, tilhører den totale sum af individer i samfundet; hvor hver borger ikke blot har et ord at skulle have sagt i udøvelsen af den højeste magt, men hvor han, i det mindste lejlighedsvis, kaldes til at tage en virkelig del i styrelsen, ved personligt at udøve en offentlig funktion, lokalt eller alment ...

Dens overlegenhed med hensyn til at skænke velstand hviler på to principper, lige universelt sande og anvendelige som nogen gennemmelige påstande, som kan anføres vedrørende menneskelige forhold. Den første er, at ethvert individs rettigheder og interesser kun er sikrede mod at blive sat til side, når den pågældende person er i stand til, og har vænnet sig til, selv at overvåge dem. Den anden er, at den almene velstand øges og spredes mere i forhold til mængden og omfanget af den personlige energi, der er lagt i at fremme den ...

Velgørende er den moralske del af den undervisning, som den enkelte borger får ved at deltage, om end sjældent, i offentlige hverv. Der kræves af ham, når han er engageret på denne måde, at han skal veje interesser op mod hinanden, som ikke er hans egne; at han i tilfælde af modstridende interesser, skal vejledes af andre regler end hans egen mening; at han hele tiden skal tillempe principper og regler, som er skabt for at fremme det almene vel; og ofte finder han forenet med sig i samme arbejde mennesker, der er mere fortrolige end han med disse tanker og opgaver, og deres opgave bliver det så med rimelige argumenter at øge hans forståelse for det almene vel og opmuntre hans omsorg for dette. Han bringes til at føle sig som en del af samfundet, og erkende, at alt som er til dettes bedste også er til hans bedste. Hvor denne „skole i medborgersind“ ikke findes, findes der knap nogen forståelse for, at det enkelte menneske, uden nogen fremtrædende social stilling, har nogen pligter over for samfundet, udover at lyde lovene og underordne sig regeringen. Der findes ingen usekvis følelse af enhed med det almene ...

Af de her fremførte betragtninger fremgår det klart, at den eneste styreform, som tilfulde kan opfylde alle den sociale stats krav, er en, i hvilken hele folket deltager ... Men eftersom alle inden for et samfund, der er større end en småby, ikke kan tage personlig del i mere end en meget ringe del af de offentlige anliggender, følger heraf, at den ideelle type for en fuldent statsform, må være den repræsentative system.